

8.

הכול בוער וישראלים ופלסטינים משתכשכים יחד בסתר בביוב, בבית חולים גרמני

"רק אם נילחם יחד באויב המשותף שלנו, נצליח לחסל אותו. היתוש חי בנחל המזוהם והוא מדביק בקדחת הנילוס המערבית גם את הפלסטינים וגם את הישראלים. איך נריב או נעשה שלום בינינו, אם הוא יהרוג את שנינו?" מחמוד גילאד, ראש העיר טולכרם בזמן האינתיפאדה השנייה

ב־29.9.2000 נולדה בתי מאיה. בחדר הלידה, בזמן שהמתנתי עם אשתי ללידה, פעלה הטלוויזיה בחדר וראינו את אירועי הר הבית ואת תחילתה של האינתיפאדה השנייה, אינתיפאדת אל אקצא. המזרח התיכון החל לבעור ואנחנו סברנו שבכך תם עידן שיתוף הפעולה בינינו לבין הפלסטינים. הציניקנים שבינינו אף אמרו שטוב שתכננו והתחלנו לבצע את "פתרון החירום לביוב נחל שכם", כי מה פתאום עלה במוחנו הרעיון ההזוי לסמוך על הפלסטינים בנושא זה? אבל את נחום איצקוביץ ראש המועצה, אתגרים כאלה רק הכניסו

לאמביציית יתר. הוא לא האיש שיוותר. למרבה האירוניה, דווקא בתקופת האינתיפאדה, שנמשכה כמעט חמש שנים, שיתוף הפעולה בינינו לבין שכנינו הפלסטינים היה הטוב ביותר. זה סיפור מדהים, שהיה סודי ביותר עד לסוף האינתיפאדה, ואנשים מעטים מאוד היו בסוד העניינים. אפילו כעת, עם כתיבת הספר הזה, מצאתי שהתמונות מהאירועים הללו שמורות במחשב שלי בתיקויה ששמה "טולכרם – לא להשתמש בתמונות אלה בארץ". עד היום סיפור זה כמעט שלא נחשף בארץ. עם תחילת האירועים האלימים, מיהרו המהנדסים הגרמנים לחזור למקום מבטחים במולדתם. נציג של ה-KFW נותר ברמאללה, ואיתו יצרנו קשר. גם ד"ר שהרבתי ממזרח ירושלים היה בתמונה בניסיון להחיות את הקשרים. ניסינו גם להיעזר בקשרים הטובים של עמותת "ידידי כדור הארץ המזרח התיכון" (EcoPeace Middle East), שפועלת רבות לשיתופי פעולה בנושאי מים וסביבה במזרח התיכון, ובמי שמכהן כמנכ"ל הישראלי הבלתי נלאה של הארגון מיום היווסדו ב-1994, עו"ד גדעון ברומברג. אבל במזרח התיכון ירו זה על זה, פוצצו אוטובוסים, הטילו עוצרים. הרבה דם נשפך. כולם התעניינו בדם ולא בביוב, אבל נחום לא ויתר. הוא פנה שוב לידידו פאול ברויאר שיפעיל את קשריו בפרלמנט (הבונדסטג) הגרמני.

ברויאר דרש ממטה ה-KFW להמשיך ולקדם את הפרויקט, והפעם בדו-שיח ישיר ובעבודה משותפת: הביוב ממשך לזרם הנחל, פרויקט שיקום נחל אלכסנדר מתקדם יפה, ועוד ועוד פארקים הולכים ונבנים וצריך לחזור לשפיות ולטיפול באיכות החיים של האנשים שגרים לאורך הנחל וכמובן גם באיכות הסביבה. הגרמנים רצו להזמין את הפלסטינים והישראלים לבוא לשיחות בגרמניה, אבל הדבר היה בלתי אפשרי באווירה הנוכחית.

באותם הימים, בעת שהרשות הפלסטינית הייתה שקועה עד צוואר במאבק האלים נגד ישראל ובהישרדות הפיזית והפוליטית שלה, הנושאים המוניציפליים והיבטי היום-יום עברו לטיפול מבוזר יותר של הרשויות המקומיות ביהודה ושומרון. ככה לפחות הבנו בדיעבד. אז הפרטנר הישיר שלנו כבר לא היה עז א־דין א־שריף (אבו זייד), מושל נפת טולכרם, אלא

המקום הניטרלי בעולם לפגישות על
ביוב - בית חולים גרמני היסטורי
במזרח ירושלים

ראש העיר טולכרם, בפיקוח של הרשות הפלסטינית. ה-KFW פנו אליו, ד"ר שהרבתי שעבד עבורם תיווך – ואחרי הרבה היסוסים בצד הפלסטיני הוחלט לקיים פגישה ראשונה בין הצדדים. הדרישה הייתה שהפגישה תתקיים במקום ניטרלי, סודי ובטוח. עד היום אני לא יודע של מי היה הרעיון הגאוני הזה, אבל מעתה והלאה נערכו הסדנאות המשותפות של עמק חפר וטולכרם במקום הניטרלי ביותר בעולם – בחדר הרופאים של בית החולים הגרמני אוגוסטה ויקטוריה, על הר הזיתים, במזרח ירושלים, במקום מדהים הצופה על העיר והמדבר.

מתחם אוגוסטה ויקטוריה הוקם בשנים 1907–1914 על ידי קיסר גרמניה ונקרא על שם אשתו. סגנון הבנייה הוא גרמני-קלאסי "מוצק" ומלכותי, מאבן ירושלמית, הכולל קשתות, קמרונות, גג רעפים ובפנים גם ציורי תקרה ועבודות סתתות אבן מרשימות. הוא הוקם כדי לשמש בית הארחה לגרמנים פרוטסטנטים תושבי הארץ, בית החלמה לחולי קדחת (דווקא אזור עמק חפר סבל מאוד מקדחת בימים ההם), מקום למפגשים, להתכנסויות ולאירועים חגיגיים, ואכסניה לצליינים ולתיירים מגרמניה. איש לא שיער אז שישמש בעתיד לשיחות סודיות על ביוב ויתושים...

עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה הוסב מבנה האכסניה לבית חולים צבאי, ושימש גם מפקדה ראשית למטה הטורקי-גרמני הכללי בירושלים. ב-1917, עם תום המלחמה, המתחם הוסב למפקדה הראשית של הצבא הבריטי בארץ ישראל. המבנה שימש את מוסדות השלטון הבריטי, והנציב העליון הרברט סמואל אף התגורר בו למשך חמש שנים. ב-27 במרץ 1921 נערכה במקום הפגישה ההיסטורית בין שר המושבות הבריטי וינסטון צ'רצ'יל, הנציב העליון הרברט סמואל, לורנס איש ערב והאמיר עבדאללה, בנוגע לעתיד ארץ ישראל ועבר הירדן המזרחי. בפגישה זו הוצע כנראה לאמיר עבדאללה לעמוד בראש מדינה שתקום בעבר הירדן, ובכך לקרוע את עבר הירדן המזרחי מתחומי "הבית הלאומי" שרצו היהודים להקים בעקבות הצהרת בלפור.

ב-1948, עם עזיבת האנגלים, המבנה חזר לייעודו המקורי כבית חולים, והפעלתו עברה לצלב האדום. על פי הסכמי שביתת הנשק, המתחם היה

בין הרופאים והחולים נערכו הסדנאות הסודיות בנושא הביוב

אמור להיות בשליטה ישראלית, אך בפועל ישבו בו הירדנים. עם פרוץ מלחמת ששת הימים ב-1967 הפציץ חיל האוויר הישראלי את המתחם

(זו הייתה התקיפה האווירית היחידה בתחומי ירושלים במלחמה זו), וזאת בשל החשש שהמקום ישמש את הירדנים לתקיפת המובלעת הישראלית בהר הצופים. ביום השני לקרב על ירושלים במלחמת ששת הימים נכבש המתחם על ידי צה"ל. מאז ועד היום המקום פועל כבית חולים המופעל על ידי אונר"א, בעיקר עבור תושבי מזרח ירושלים.

התפאורה לפגישות שלנו על הביוב הייתה אפוא מושלמת. ישבנו בבניין מופלא בעל היסטוריה כה עשירה של המזרח התיכון וחשבתי לעצמי – האם אני יושב על הכיסא שעליו ישב לורנס איש ערב או האמיר עבדאללה, ושם על הכיסא של הרברט סמואל? לימים, הישבן שלי זכה להזמנה אישית מאריק

שרון לשבת על הכיסא של ביבי (למשך שעה, ולא מה שאתם חושבים, אבל על כך אולי אספר בעתיד) ולעוד הזמנות לשבת על כיסאות וספות של ראשי ממשלות ונשיאים בארץ ובעולם. אבל כאן הסיפור היה אחר, וגם הייתי צעיר ונרגש הרבה יותר. בעיצומה של כל הלחימה בחוץ הרגשנו "רגע היסטורי" ב"מקום היסטורי", זאת אף על פי שהאווירה מסביב הייתה סוריאליסטית לגמרי. במסדרונות הסתובבו חולים מחוברים לצינורות שונים (אינפוזיה. לא ביוב...) והשומר בכניסה לחדר היה כנראה ה"מאזין" מטעם הרשות הפלסטינית. שומר כל כך מסור כבר מזמן לא ראיתי.

היינו מגיעים בנפרד במכוניות פרטיות לא מזהות לבית החולים, כביכול לטיפול רפואי, ומתחמקים מדלת צדדית לחדר הרופאים שפונה עבורנו בבניין המדעים. אסור היה בשום פנים ואופן ששיתוף הפעולה הזה ייחשף. לפני אחת הפגישות קיבלנו טלפון מעיתונאי שחשד במשהו, ונוסף להכחשות נאלצנו לתמרן בדרכים כדי שלא יעקבו אחרינו. לנו זו הייתה הרפתקה נחמדה, אבל אני מניח שראש העיר טולכרם וצוותו היו בחשש אמיתי.

ראש העיר, מחמוד ג'לאד, הוא אדם מבריק עם חזון. בעברו היה קבלן גדול במדינות המפרץ. הוא סיפר לנו שאחד מקבלני המשנה שלו היה רפיק אל חרירי, לימים ראש ממשלת לבנון שנרצח. ג'לאד היה, ככל הידוע לנו, אדם אמיד שלא נזקק לכספי הרשות הפלסטינית או לכספים אחרים. הוא נקרא על ידי ארגון הפתח לדגל, לשמש ראש העיר. הוא ראה את תפקידו כשליחות לשיפור איכות החיים של תושבי עירו, ואף סירב לקבל משכורת או רכב מהרשות. פוליטיקה גבוהה לא עניינה אותו כנראה, והוא עסק בהיבטים הפרקטיים של החיים בעיר. הוא נהג להמעיט במילים ולדאוג שדברים יקרו בשטח. איש ביצוע חדור מטרה. הוא הבין היטב את מצוקת תושביו, בין עוצר לעוצר, עם רמת תחלואה גבוהה ומצב כלכלי קשה מאוד.

דוגמה אחת לאופיו המיוחד ראיתי במקרה שקרה לי איתו כעבור כארבע שנים. נסענו יחד לגרמניה לפגישות בנושא פסולת הזיתים. בשדה התעופה בפרנקפורט, בדרך חזרה, הוא ניגש אליי ולחש לי באוזן: "יש לי סוכרת אז אני לא מבין בשוקולד. תאמר לי בבקשה איזה שוקולד פה הכי טעים?" אני דווקא

מומחה ומכור לשוקולד, אז הצבעתי על המדף של שוקולד LINDT השוויצרי. לא חלפו כמה שניות והוא לחש לעוזרו באוזן, וזה לקח שתי עגלות ענק וגרף בידו את כל חבילות השוקולד שהיו על המדף לתוך העגלות. את כולן! כל הסובבים היו המומים. אני בטוח שגם זקני הדיוטי פרי לא ראו מחזה כזה. הוא ראה את ההלם שהתפשט על פניי ולחש לי: "אתה יודע שהילדים בטולכרם עכשיו מסכנים מאוד. אז לפחות שיהיה להם קצת מתוק." כזה הוא. איש אמיץ שדאג הן לשוקולד והן לביוב של תושבי עירו. גם כיום בשיחות שאני מנהל איתו, כידיד, כעבור יותר מ-20 שנה, כאשר הוא כבר מזמן פנסיונר שאיננו מעורב בעשייה ציבורית, הוא מלא דאגה לאיכות החיים של תושבי עירו והדבר פשוט בוער בנפשו.

החזון הפרקטי של ראש העיר בא לידי ביטוי בין היתר בנוגע ליתושים. באותה תקופה כבר הגיעה לאזור קדחת הנילוס המערבי. הנגיף הזה מועבר בעקיצות יתושים לבני אדם וגורם לחום גבוה מאוד ואף למוות, בטח בעיר כמו טולכרם שבה רמת הרפואה נמוכה יותר ובוודאי בתקופה שבה בית החולים מטפל מדי יום בפצועים ובהרוגים חדשים מהאינתיפאדה. תקופת השיא של התפשטות הנגיף היא בין אוגוסט לאוקטובר מדי שנה, ואז, בלי שום קשר, מתחילה הצרה של זרימת העקר ממסיק הזיתים בנחל. כשהצרה הזו מסתיימת, מתחילים השיטפונות והפסולת המגיעה איתם למורד הנחל. בקיצור – לא משעמם לנו, חלילה.

היתושים אוהבים מאוד לחיות בביוב עסיסי, והם מעדיפים כידוע מים עומדים. מה טוב יותר מאשר בריכות שיקוע ביוב שנבנו לפני שנים רבות, על הקו הירוק ממש, ולא טופלו במשך הרבה מאוד שנים? ביוב של חלק מהעיר טולכרם המשיך לזרום לשם, ואגם מרשים של ביוב היה רוחש זחלי יתושים (וגם צבי ביצה) במשך כל השנה. רוב האגם היה בצד הפולסטיני, אבל מכיוון שהאוכלוסייה הגדלה לא הפסיקה ללכת לשירותים, חלק ממנו גם היה בצד שלנו, מתחת למעקה הנמוך שמנע מעבר רכבים גנובים (עוד טרם בניית גדר הביטחון/הפרדה). כל זאת רק כמה מאות מטרים מנחל שכם – אבל הביוב לא היה מהנחל. הוא זרם לנחל בהמשך.

רובנו מכירים את היתושים מהעקיצות, אבל לא יודעים שלמעשה יתוש יכול לעוף כמה קילומטרים ביום. הוא עף גבוה יותר מגדר הפרדה/הביטחון (שאף

מרססים יחד את האויב המשותף
(היתוש), כדי שנוכל שוב לירות זה
על זה

עוד לא הייתה אז) ותלוי בכיוון הרוח ובמצב
רוחו: הוא מחליט אם הוא עף מזרחה לעקוץ
פלסטינים באותו יום, או שחשקה נפשו דווקא
בדם המתוק של תושבי עמק חפר ממערב. בכל

מקרה, היו מספיק יתושים בביוב שיעופו לכל עבר ואיש לא נשאר מקופח. הם
לא היו צריכים דרכון כדי לחצות את הגבול וקשה מאוד לירות בכל אחד מהם
שעושה זאת. בקיצור צרה, צרורה. מה עושים?

פנינו לראש העיר הפלסטיני, והחזון הפרקטי שלו הוכיח את עצמו שוב
כרגיל. הציטוט שלו שכתבתי בראש הפרק הזה הוא תמצית העניין: יש לנו
אויב משותף, אז הבה נתאחד מולו. לפיכך פעם אחת בשנה, בחודש אוגוסט,
תואם בין הצדדים יום הפסקת אש שבו יצא פרוספר אזוט מעמק חפר, לוחם
היתושים הבלתי נלאה, עם אפוד מגן צבעוני (ליתר ביטחון) אל שטח בריכות
הביוב משני צידי הקו הירוק. הוא ריסס באופן יסודי את בריכות הביוב נגד
היתושים. ככה נפטרנו בשני הצדדים מהחולרות האלה ולמוחרת שוב היה
אפשר לירות זה על זה...